

Klíněnka jírovcová (*Cameraria ohridella*)

(*Stručný souhrn známých a aktuálních informací k březnu 2012*)

Klíněnka jírovcová byla objevena v roce 1984 v Makedonii u jezera Ohrid, kde bylo poprvé popsáno i kalamitní napadení stromů evropského druhu jírovce maďalu. Klíněnka má nejbližší příbuzné ve východní Asii a entomologové dlouho předpokládali, že mohla být do Evropy zavlečena z Číny nebo jiné části východní Asie. Genetická analýza populací z přirozených porostů jírovců z různých částí Balkánského poloostrova a zejména nálezy min ve velmi starých herbářových položkách dokázaly evropský původ tohoto druhu. Zatím neodhaleným tajemstvím zůstává, proč počátkem 80. let 20. století přešla i na vysazované jírovce a začala se šířit, proč se jejímu napadení nedokáže jírovec maďal bránit a proč klíněnka jírovcová jako evropský druh není účinně regulována místními parazitoidy.

V roce 1989 byla zavlečena na jírovce do okolí rakouského Linze.

V roce 1993 se objevila na jižní Moravě u Lednice, Valtic a Břeclavi, napadeny byly rychle všechny jírovcové aleje, porosty v oborách i jednotlivé stromy. V roce 1995 byla již v Praze.

V současné době je skoro v celé Evropě, na severu v jižní části Švédska a Anglie, ve Španělsku je souvisleji rozšířená v Katalánsku, vzácně byla zjištěna v Madridu, ve Skotsku a Irsku zatím není.

Naděje, že by v dohledné době nastal zlom v kalamitním přemnožení přirozenou cestou, je lichá. Procento parazitace či napadení patogeny u housenek a kulek je velmi malé, 4 – 8 % a nic nenasvědčuje, že by se zvyšovalo. Pro snížení populace klíněnek na únosnou míru by bylo třeba napadení alespoň 70 – 80 %! Při dvou až třech generacích ročně a vylíhnutí ohromného množství dospělců (motýlci o velikosti 4 mm) je prakticky nemožné přijmout účinná a ekonomicky přijatelná opatření na potlačení kalamity.

Největší zkušenosti s klíněnkou mají na lesním závodě Židlochovice, kde byly v oborách (cca 250 ha jírovcových porostů) a v židlochovickém parku vyzkoušeny prakticky všechny způsoby likvidace přicházející v úvahu. Nejlepší výsledky byly dosahovány při aplikaci přípravku Dimilin nebo Nomolt, které neškodí obratlovcům. Princip jejich působení spočívá v zabránění tvorby chitinu u listožravých druhů hmyzu, jejichž larvy nemohou dokončit vývoj. Tím jsou nebezpečné prakticky pro veškerý hmyz. Nejúčinnější způsob aplikace jich byl postřik aplikovaný vrtulníkem.

Bylo zjištěno, že plodivost napadených jírovců zůstává zachována, kaštany jsou však v průměru menší a úroda je nižší o cca 40 – 50 %, což je významné z hlediska provozu obor pro zvěř. Vitalita stromů zůstává na dobré úrovni, stromy dlouhodobě přežívají bez vážných následků. Kromě jírovce maďalu se klíněnka jírovcová ojediněle vyvíjí na některých jedincích *Aesculus × carnea* a místy na javoru klenu, pokud roste v těsném kontaktu s jírovcem.

Náhrada jírovce maďalu ve výsadbách americkým druhem jírovcem paví, nebo křížencem mezi jírovcem a pavím (jírovec pleťový, načervenalé květy, občas pěstován v parcích), které jsou rezistentní vůči klíněnce jírovcové, je možná jen někde. Na jižní Moravě ale nepřipadá v úvahu, neboť zde pavie a jírovec pleťový špatně rostou a jejich uplatnění v alejích místo maďalu je nereálné. V Bezručově aleji mezi Lednicí a Valticemi byla strategie její obnovy postavena na lípě velkolisté jako hlavním alejovém druhu.

Ve Výzkumném ústavu krajiny a okrasného zahradnictví Silva Taroucy v Průhonicích (VÚKOZ) se testuje klon jírovce maďalu M 06, který by měl být rezistentní vůči klíněnce jírovcové. Připravuje se jeho výsadba a provozní vyzkoušení v oblasti LVA a na LZ Židlochovice v nejbližší době.

I letos na jaře budeme moci obdivovat nádheru „svícňů“ kvetoucích jírovců a jejich husté zelené koruny na počátku vegetační sezony. Až se však v průběhu prázdnin opět projeví síla a účinnost strategie přežití druhu klíněnky jírovcové a koruny jírovců zhnědnou, berme to tak, že u nich „přichází podzim“ dříve než u jiných dřevin. Těšme se na čas, kdy budou padat zralé plody a budeme moci našim dětem z kaštanů vyrobit zvířátka a figurky, jak to dělávaly generace před námi, neboť i v tom je význam a půvab jírovců. Vždyť estetická hodnota jírovce maďalu je dotčena „jen“ částečně. Zkusme se smířit s faktem, že to tak je a delší čas i bude.

Pokud si to okolnosti vyžádají, například na náměstích měst a v parcích, a bude vhodné udržet koruny jírovců zelené po celou sezonu i za cenu nemalých finančních nákladů, pak bude možné zvolit již známé a prověřené technologie likvidace klíněnky ve všech stádiích vývoje, od vajíček, mladých housenek až po dospělé motýly. Pro Bezručovu alej, která je evropsky významnou lokalitou (EVL) v systému NATURA 2000, však přijatelné řešení není. Lepové pásy (mechanická ochrana proti dospělciům) jsou neúčinné, insekticidy příslušný státní orgán ochrany přírody (ŽP JMK) nepovolí, neboť je zde nutné zajistit ochranu i ostatních druhů hmyzu. Dalšími faktory jsou finanční náklady a obtížnost aplikace, neboť alej není jen z jírovců.

Daleko horší možnou hrozbou do budoucna je, že v západní Evropě je na postupu bakteriální onemocnění jírovců, po kterém stromy odumírají. Totéž se odehrává v současnosti například u jasanů ve střední Evropě, u borovice černé a dalších druhů... Takže klíněnka jírovcová určitě není tím nejhorším nebezpečím pro jírovec. Vzpomeňme na smutný osud jilmů a přejme si, ať alespoň u jírovců má matka příroda dostatek času a sílu na vyřešení jednoho ze svých mnoha problémů.

Za spolupráci a cenné informace děkuji Ing. Přemyslu Krejčířkovi, Ph.D., prof. RNDr. Zdeňkovi Laštůvkovi, RNDr., Ing. Josefu Mertelíkovi, CSc., JUDr. Pavlovi Nesvatbovi, Ing. Martinovi Škorpíkovi, Ing. Josefu Stejskalovi a Ing. Milanovi Švestkovi, Dr.Sc.

Ing. Jan Vybíral 22. 3. 2012
BR Dolní Morava, o. p. s.